

P. Szabó Ernő

Valódi festészet, Kelet és Nyugat között

Boromisza Tibor emlékkiállítás a keszthelyi Kastélymúzeumban

Ősi kultúra és megújuló nyelv jellemzi egyszerre Boromisza Tibor (1880-1960) festészetét. Két olyan jellemző vonás, amely ritkán társul egymás mellé, különösen nem a XX. századi magyar festészetben. Kevesen voltak, s vannak ma is, akik a vizuális művészetekben annak a modellnek a megvalósítására tettek kísérletet, amelyet Bartók és Kodály a zene világában kiválóan megvalósított: az ősi gyökereket kutatva eljutni a világ teljességéről kifejezetten kortárs nyelven beszélő művekig.

Boromisza Tibor erre tett kísérletet. Talán ennek volt köszönhető, hogy néhány évvel ezelőtt, születése 130., halála 50. évfordulóján rendezett kiállítása megnyitása kisebbfajta tüntetéssel ért föl. Annyi volt az érdeklődő, hogy a későn jövők már csak a folyosóról hallgathatták a festményekhez, grafikákhoz illő zeneműveket és az üdvözlő, megnyitó beszédeket. Tüntetés, de miért vagy mi ellen? Nyilvánvalóan elsősorban azok mellett az értékek mellett, amelyek Boromisza műveiben, festményei, rajzai mellett írásaiban, no meg emberi tartásában megjelentek: a magyar kultúra, a történelem, a természet értékei. Ahogyan maga fogalmazott, nem tartozott az izmusok követői, sem a konzervatívok, sem a modernek közé, a maga útját járta, így próbálta gazdagítani az egyetemes művészetet. A két világháború között úgy vélte, a magyar festészetet csak a magyar paraszti kultúra legmélyebb gyökereinek megismerése révén lehetne integrálni Európa haladó művészeti törekvései közé, szinte tudós antropológusként járta az országot, kereste a még föllelhető ősi nyomokat, jeleket, rajzolt, festett, jegyzetelt.

Minderről természetesen nem szívesen vett tudomást az internacionalista értékekben gondolkodó szocialista művészetpolitika, de a rendszerváltozás után is voltak időszakok, amelyekben nem volt igazán időszerű Boromisza művészete. Így hát sokáig kevés szó esett műveiről.

Boromisza Tibor:
Önarckép,
1908

Nagy kiállítást utoljára 1980-ban a Magyar Nemzeti Galériában, azt megelőzően pedig 1962-ben a szentendrei Ferenczy Múzeumban rendeztek Boromisza műveiből. Később sem a teljes életműre koncentráltak, hiszen Jurecskó László művészettörténész monográfiája, amely 1996-ban jelent meg, és a MissonArt Galéria egy évvel korábbi tárlata elsősorban a művész nagybányai korszakát mutatja be. Fontos hozzájárulás volt tehát a művész munkásságának a megismertetéséhez a kis jubileumi tárlat, amelyet főleg a család tulajdonában lévő művekből rendeztek, de az életmű egészét átfogta, ha csak jelzesszerűen is. Ez a bemutató azután kiállítások sorát indította el, nem kis részben a festő gyermekei, Boromisza Piroska, Katalin, Hajnalka, Fatime és Tass jóvoltából. 2011 márciusában Bácsalmáson, áprilisban Érsekújvárott kerültek Boromisza képei a közönség elé, a sor a Budapest XII. kerületi Önkormányzat illetve a nagybányai művésztelep galériájában folytatódott, és a szentendrei MűvészetMalomban fejeződött be 2012-ben. Méltán, hiszen a művész munkásságának fontos helyszíne volt a város, ahol ma is emlékház őrzi emlékét a Duna-parton, a művész gyermekeinek köszönhetően, akik az emlékház működését finanszírozzák. És annál is inkább fontos volt a megrendezése, mert, ahogyan a megnyitón sajnálatosan kis számban megjelent

szentendrei művészek egyike, Deim Pál Kossuth-díjas festőművész fogalmazott, Boromisza a XX. századi magyar művészet kiemelkedő, méltatlanul háttérbe szorított személyisége volt.

A szentendrei kiállítás megnyitásának időpontjára az életmű kutatása olyan szakaszba jutott, hogy sikerült sokoldalúan bemutatni azt. Főművek szerepeltek a pálya öt fő helyszínéhez és nagy korszakához – Nagybánya (1904-1919), Szentendre (1922-1927, 1953-1960), Hortobágy (1927-1930), Budapest (1931-1945) és Keszthely (1945-1953) – kötődő egyes fejezetekben. Két alapvető kiadvány is megjelent, Török Katalin kutatásainak köszönhetően, amelyek új megvilágításba helyeznek addig félreértelmezett vagy egyszerűen homályban maradt tényeket. Megjelent a kiállítás nagyszabású katalógusa és napvilágot látott az a kötet is, amely a művész önéletrajzi feljegyzéseit tartalmazza. A művek mellett kulcsfontosságúak ezek a feljegyzések is az életmű megismerése, megértése szempontjából, és egyáltalán nem mellesleg, élvezetes olvasmányok is. Mintha csak régi korok emlékiróinak a nyomába

kívánt volna lépni például a festő, olyan tömör, összefoglaló mondattal kezdte úgynevezett szentendrei memoárjának a szövegét: „Betöltvén negyvenötödik életévem, elérkezettnek tartom az időt arra, hogy végigtekintsek életemen...” Két célja volt ezzel: egyrészt, hogy az addigi események „okozatos összefüggéseit” megállapítva céltudatos jövőprogramot alakítson ki saját maga számára, másrészt az, hogy addigi küzdelmeit példaként állítsa embertársai felé. A jövőbeli programot alapvetően két, egymástól elválaszthatatlan részre osztotta: az egyik a „magyar igaz munkás élet” feltámasztása, a másik annak az „emberiség általános kulturfejlődésébe” való bekapcsolása volt. Súlyos szavak, különös mondatok ezek egy festőművésztől, de hát Boromisza Tibor mindig a dolgok közepébe csapott. Ha úgy tetszik, nem tartozott azok közé a festők közé, akik képesek voltak a szakmai, művészi problémákat saját személyes sorsuktól elválasztva szemlélni. Ha más nem, már a kézirat elején már a rovásírással leírt mottó is jelzi ezt, amely valószínűleg egy ősi indiai fohászból származik - Imádjuk dicső nap éltető

Boromisza Tibor:
Szentendre látképe ásó paraszttal

Kiállítási
entériőr

erődet, kérünk, világítsd meg szívünket, elménket! -, s jelzi a megjegyzés is, hogy a memoáriró szemlélete a „védista Buddhista világszemléleten alapul”.

Ahogy műveinek sora, Boromisza Tibor feljegyzései is azt bizonyítják, hogy számára saját megélt sorsán keresztül vált nyilvánvalóvá, hogy Kelet és Nyugat között sajátos minőséget kell (kellene) képviselnie a magyar piktúrának, a tájban, a természet értékeiben, a magyar nép, kultúra ősi, szinte már elfelejtett tradícióban gyökerező értékeket. Ha úgy tetszik, foktól fokra világosodott meg mindez a mindkét ágon köznemesi családból származó művész számára, akinek édesapja Zentán volt polgármester a híres császárlátogatás idején, nagybátyja pedig élete végén szatmári püspökként működött. A fiatal ember saját elhatározásából iratkozott be a Ludovikára, hogy majd csak gyakorló csapattisztként döbbenjen rá igazi hivatására. Az első világháború éveiben – már sikeres festőként – Szatmárnémeti állomásparancsnoka volt, de a helyén maradt az őszirózsás forradalom idején, és noha 1919 márciusától a kommunisták már ellenforradalmárként tartották megfigyelés alatt, 1920-ban hónapokat töltött börtönben akkori szerepvállalásáért. 1922-27 között Szentendrén kereste azt a természetelményt, amelyet korábban Nagybányán ismert meg, majd három éven keresztül a Hortobágyon dolgozott. Ott jutott el élete „fordulópontjához”, oda, hogy „ázsiai eleim eszményeit fogadtam el hosszas töprengés után végül is,... az anyaghoz kötött világias gyötördés helyett a szellem, a lélek egyensúlyra törekvését tűztem ki életcéllul.” 1933-ban létrehozta a Magyar Képrók Egyesületét, amelynek tagjaival éveken át kutatták az ország archaikusnak tartott vidékeit, keresve a népi kultúra meghatározó karakterjegeit. „Nekünk is rá kell ébrednünk végre - írta a Képrók 1934-es kiállításának a katalógusában -,

hogy a nyugati népek becslésére akkor szolgálunk rá igazán, ha nem igyekezünk az árnyékuk lenni.”

Boromisza Tibor műveiben, feljegyzéseiben mindig is kemény kritikusa volt saját korának, művészetének. Ez a kritikai hang fölerősödik az 1946-os és 1947-es Keszthelyi naplóban, amelyben beszámol arról a testi és lelki nyomorról, amelyben az ostrom során kiegészzt budai műteremből feleségével és gyermekeivel egy keszthelyi szükséglakásba szorult idősödő művész leledzett. Mérleget készít saját „csodálatos, négy évtizedes egyenes vonalú életharcáról”, s szól a két világháború közötti „kortársokról”, akik éppen a nyílt, egyenes vonalat nem tudták neki megbocsátani. Keményen fogalmaz, de van igazsága, amikor azokat ostorozza, akik a háború előtt és után is ott voltak, ahol a jól fizető megbízásokat osztogatták, vagy akkor, amikor megjegyzi: „Milyen kár, hogy az igazi orosz értelmiséggel nem tudtunk értelmi kapcsolatot felvenni még ma sem. Az ajtó nyitva van kelet felé és mi botorkálunk, s még mindig nyugat felé ‘kunyeralunk’. Oh ezer éves magyar vakság.”

Nos, ha műveinek nem köszönhetnénk mást, mint hogy tisztábban, világosabban látunk ezekben a kérdésekben, már akkor is érdemes megismerkedni nagyszabású életművével. S persze még inkább azért, mert nem egyszerűen igazságokat fogalmaz meg, de olyan esztétikai értéket teremt képi világa által, amelynek hatása alól nehéz kivonni magunkat. Különösen igaz ez a megállapítás Keszthelyen, ahol művek sora született, a városról, a tóról, a környező tájról, balatoni halászokról. Olyan pannon hangulatokról, amelyek csak erre a tájra jellemzőek, de a világ minden részén élők számára megsejtetnek valamit a múlt jelenvalóságáról, a szellemiről a materiában, arról a teljességről, amelynek részei vagyunk.